

Nuo Varvaros Gorochovos iki Barboros Didžiokienės

Barboros Didžiokienės (1896–1976) gyvenimo aprašymas, saugomas Kaune, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, Barboros ir Vlado Didžiokų archyve, yra unikalus, dar nepakankamai nagrinėtas dailėtyros šaltinis. Jis parašytas nesirūpinant skyrių išdėstymu, proporcijomis, leksika, skyryba ir kitomis privalomybėmis. Tai ne rašytojos, o *moters* ir *dailininkės* tekstas. Jis sudarytas iš dviejų itin contrastingų dalių: valiukės peterburgietės Varios (Varvaros Gorochovos) nerūpestingos mergystės ir Barboros Didžiokienės skausmingos moterystės/motinystės tarpukario Lietuvoje. Gyvenimiška 80-ties metų jos kelionė iš tiesų įspūdinga: iš rusų kultūros *Sidabrinio amžiaus* (symbolizmo, moderno) į sovietinio laikotarpio metų kemsyną su tarpine stotele anuomet nepriklausomoje Lietuvoje.

B. Didžiokienė savo tekštą pavadino „Mažosios dailininkės gyvenimu“. Tas „mažumas“ gali būti aiškintinas įvairiopai: kaip dailininkė, ji šalia savo vyro, mokytojo Vlado Didžioko – vyriškio iš stuomens ir iš liemens, fiziškai jautési trapi, nedidukė. Mokinės „statusas“ ją lydėjo ir šeimoje: savo vyra beveik visada vadino pavarde – „Didžioku“ arba „dailininku Didžioku“. Būta ir tikros pagarbos jam kaip menininkui, ir šaltokos distancijos dėl nuoskaudų, asmeninio pažeminimo. Vyras norėjo, kad ji būtų tik jo tameistrė, ir nepalaikė meninėje kūryboje (neduodavo popieriaus ir dažų, neleisdavo tapyti modelių). Jaunutė Varia, ištekėjusi už V. Didžioko ir atvykusi į Lietuvą, persikrikštijo, ant smulkų počių vilko visą buities rūpesčių naštą, buvo pareiginga žmona ir atsidavusi motina, kalbėjo lietuviškai, laikėsi lietuviškų papročių, tapé lietuviškos tematikos paveikslus, už kurių slavišką pamušalą kartais gaudavo pylos nuo kritikų. Taigi, Barboros egotekste įmanomos kelios svarbios tyrimų trajektorijos: moters-dailininkės meninės ambicijos ir savirealizacijos priemonės; dramatiška dviejų dailininkų „po vienu stogu“ istorija; kitatautės jausena tarpukario ir pokario Kaune bei Lietuvos meniniame gyvenime ir kt.

Miriam Schapiro moterų dailei vietoj *koliažo* – „aukštojo“ modernizmo dailės termino – pritaikė sąvoką *femmage*. Moterys nuo seniausių laikų tai-

sydavo, lopydavo, siuvinėdavo, ardydavo ir vėl pridurdavo ilgindamos arba trumpindamos drabužius, įterpdamos nertus (vašeliu) ar megztus (virbalais) lopus. Tam, kad namiškių ir savi rūbeliai taptų „nauji“, atitiktų norimą dydį, labiau derėtų išeigai. M. Schapiro paėmė moterišką amato dirbinį (feministiniu požiūriu susaistytą su autentiškesne tradicija) ir sąmoningai perkėlė ji į meno kontekstą. Taigi, B. Didžiokienės tekstas parašytas *femmage* stilistika: medaus mėnesio pradžia pavaizduota su tokiu humoro jausmu, taip tragikomiškai kontrastuoja su sentimentaliją, į elfus panašių personažų charakteristikomis, sugedusio telefono gandais, kurie pasakojime neretai ima viršu prieš tikras vertybes, o astringa kovotoja už teisybę kartais stengiasi tik tiek, kad neprasilenktų su gero tono taisyklemis. Dekadanso idealai lopomi su jaunatviškais revoliuciniais proveržiais, o nenuslūgstantis dėmesys valgiaraščiui ir garderobui gerokai užgožia ne tik įsimylėjimų obertonus, bet ir meninius siekius. Kartais atrodo neaišku, ko iš tikrujų siekė Barbora... Bet kad jai buvo lemta išgerti karčių išgyvenimų taurę iki dugno – patirti smurtą, gyventi nepritekliuje, badauti, atkakliai siekti išsvajotos meninės kūrybos, netekti visų artimųjų ir senatvėje nugrimzti į vienatvės bedugnę – akivaizdu.

Varvaros vaikystė, jaunystė bėgo Sankt Peterburge – didžiausiamame XX a. pradžios Rusijos mieste ir sostinėje. Per palyginti neilgą laikotarpį miestas įgavo šiuolaikinį pavidalą, kultūra suklestėjo: buvo leidžiama per 40 laikraščių ir 140 žurnalų, atsidarė daugiau kaip 30 naujų meno muziejų, veikė daugiau nei 27 teatrų. *Sidabrinio amžiaus* kultūrinį pakilimą greitai išblausino atšiaurūs visuomeninio politinio gyvenimo šuorai: 1917 metų vasario revoliucija bei Spalio perversmas. I visa tai įsiterpė Pirmojo pasaulinio karo nepritekliai ir žiauri akistata su Pilietinio karo išgyvenimais. Nerūpestingą jaunystę ir smagų laiko leidimą su draugais greitai pakeitė darbas telegrafe, kur reikėjo sau bei mamai uždirbtį kasdienės duonos kąsnį ir pasitaupytį pinigų dailės studijoms. Varvarai teko dirbtį tomis valandomis, kai bolševikai užémė Petrogrado paštą bei telegrafą, ir tada ji jau suvokė, kas vyksta Rusijoje. Noras būti dailininke, mokymasis keliose privačiose mokyklose nesuteikė jos kūriniams vieninges meninės sistemos, bet pasmaguriauti įvairiomis dėstymo metodikomis pasisekė.

Visi katastrofiškai grësmingų metų potyriai negalėjo įveikti V. Gorochovos žvalaus gyvybingumo – jos nepaprastai smalsios natūros, jaunatviško oru-

mo (išvaizda, net kuklia gyvensena patenkintos merginos). Ko nepadarė revoliucijos, karas, tą įveikė šeimyniniai nesklandumai. Pradžioje – šiurkštaus, patriarchališkai nusiteikusio V. Didžioko, impulsyvumas, egoistiškas vyriškų įgeidžių priešpriešinimas šeimyniniams poreikiams: „O kas čia, šiuose namuose, šeimininkas?“

B. Didžiokienė savo tekštą, regis, ne vieną ir ne du kartus perrašė. Netekusi visų artimujų, neskubėdama pasakojo savo gyvenimo istoriją gimtaja kalba – turėjo marias laiko, nes visa, kas svarbu, liko užnugaryje. Atsigržinėjo, žvalgėsi nuo dabarties (kuri, tiesą sakant, jos visai nedomino ir nieko gero negalėjo dovanoti) smaigilio. Rašė išplukdydama praeities (buvusios šeimos emocinės pilnatvės, gerovės), kuri, žinoma, anuomet tokia neatrodė, vaizdinius. Šioje knygoje rašoma apie Barboros jaunystę – su mergystės svajonėmis, čiuožyklomis, jraudusiais įkaitusiais žandais ir laukinio žvėrelį apetitu.

Skaitytojams linkiu atrasti Barboros Didžiokienės „Mažosios dailininkės atsiminimus“ ir tikiu, kad antroji, netgi didesnės apimties knyga, dar pasiodys.

Kad šis leidinys išvydo dienos šviesą, reikia dėkoti Vilniaus universiteto Lyčių studijų centro vadovei prof. Daliai Leinartei ir administratorei Laimai Statulevičienei, nes jos rūpestingai globojo šį projektą. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus direktoriui Osvaldui Daugelium bei Muziejinės Fototekos ir dokumentacijos skyriaus geranoriškoms darbuotojoms Laimutei Baltakojei, Aistei Narutytėi, Indrei Adomavičiūtei-Grigonienėi ir vadovei Vaidai Sirvydaitei-Rakutienei labai ačiū už galimybę reprodukuoti vaizdinius bei rašytinius jų rinkinių šaltinius. Už nuoširdžią pagalbą dėkoju Lietuvos dailės muziejaus direktoriui Romualdui Budriui, už kolegišką supratimą – Lietuvos muziejų informacijos, skaitmeninimo ir LIMIS Centro vedėjai Danutei Mukienei ir Skirmantei Kvietkauskienei. Už leidimą reprodukuoti turimų rinkinių vertėbes ačiū tariu Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus kolektivui su Regina Lopiene priešakyje.

Jaunai, bet labiausiai nusipelnusiai Barboros Didžiokienės palikimo tyrinėtojai, dailėtyrininkėi Justinai Augustytei – ketverius metus pasižventusiai dailininkės kūrybos studijoms – didžiulė padėka ir kolegiškas susižavėjimas bei pritarimas.

Širdingai dėkoju Kauno spaustuvės „Morkūnas ir Ko“ tolerantiškam kolektivui, Tautvydui Majauskui ir ypač Vidmantui Zavadskui, kuris, be kita ko,

kaip atidus skaitytojas pateikė itin vertingų pasiūlymų. Ačiū pirmajai viso ilgo rankraščio skaitytojai Galinai Novopolskajai, kuri ne tik rūpestingai surinko rusų kalbos tekštą, bet ir empatiškai įsijautė į Barboros gyvenimą duodama taiklių pastabų; už kruopštę kūrybišką darbą – vertėjai Irenai Miškinienei, dailininkei Ingai Zamulskienei, bibliografei Rasai Pukenienei.

Pagarbi padėka skiriama B. Didžiokienės kraštiečiams: Kaišiadorių rajoно merui Romualdui Urmilevičiui ir jo pavaduotojui Romualdui Kubakui; „Kaišiadorių aidų“ vyr. redaktoriui Jonui Laurinavičiui, kuris davė sudarytojai vertingų patarimų ir niekada nepamiršo savo apsilankymų pas dailininkę Dovainonyse, rūpinosi liūdnu sodybos likimu; dailininkės kaimynių Dovainonių mokytojai Ona Janulevičienei, skaidrinusiai paskutines Barboros dienas, ir jos dukterėčiai Aušrai Vyšniauskienei, regis, paskutiniams dailininkės B. Didžiokienės portreto modeliui.

Jaučiu dékingumą visiems, kurie patikėjo B. Didžiokienės žodžio, gyvenimiškos istorijos įtaiga bei autentiškumu ir kurių geranoriškumo déka pasirodė ši knyga.